

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”

FACULTATEA DE LITERE

ȘCOALA DOCTORALĂ DE STUDII LINGVISTICE ȘI LITERARE

**EXPRESIA MIȘCĂRII ÎN PERSPECTIVĂ TIPOLOGICĂ ÎN LIMBILE
ROMÂNĂ, MAGHIARĂ ȘI ENGLEZĂ**

REZUMAT

COORDONATOR:

Prof. univ. dr. OLTEAN ȘTEFAN

DOCTORAND:

SZEKELY (Căs.GLIGOR) HELGA- SZIBILLA

CLUJ-NAPOCA

2020

3.3.	Tipuri de Traiectorie.....	p192
3.3.1.	Traiectorie limitată (cu și fără frontieră).....	p193
3.3.2.	Traiectorie nelimitată.....	p194
3.3.3.	Traiectorie mediană.....	p195
3.3.4.	Traiectorie față de CD.....	p196
3.4.	Figura.....	p197
3.5.	Locația.....	p197
3.6.	Cauza și Modul (co-evenimente).....	p197
4.	Concluzii finale.....	p198
	Bibliografie	p203

CUVINTE CHEIE: limbi verbale, satelitare, echipolente, Traiectorie, Mișcare, Figură, Fond, Mod, Cauză

Suntem într-o permanentă mișcare, ne mutăm și ne mișcăm în jurul lumii în fiecare zi, astfel mișcarea este mereu prezentă în viețile noastre. Mișcarea este esențială pentru experiența umană, este omniprezentă în viața de zi cu zi și în comunicarea dintre oameni. Ea este cea mai veche experiență umană și se regăsește în toate limbile vorbite. Chiar dacă prezența mișcării este comună tuturor limbilor lumii, acestea totuși diferă în ceea ce privește exprimarea ei.

Pentru că limbile sunt “problem solving systems” (Talmy 2000): fenomenul de exprimat este același pentru toate limbile, soluțiile de expresie diferă, de aici vine posibilitatea comparației între limbi. În cadrul unui enunț, fie în limba română, maghiară sau engleză putem compara elementele subsistemului lexical și elementele subsistemului gramatical.

Limbajul este reprezentat de aceste două mari subsisteme: subsistemul lexical și cel gramatical, care au funcții semantice diferite, dar funcționează ca un întreg, sunt indispensabile și complementare. Subsistemul gramatical determină structura reprezentării cognitive, iar subsistemul lexical contribuie la majoritatea conținutului. În termenii lingvisticii tradiționale există diferențe între cele două subsisteme, dar aceste diferențe sunt doar formale, deoarece nu se referă la sens. Cele două subsisteme într-un enunț arată diferite părți ale reprezentării cognitive. Important de reținut în structurarea limbajului este reprezentarea celor două subsisteme. Subsistemul lexical este reprezentat de o clasă deschisă și anume de elementele lexicale: rădăcinile substantivelor, verbelor și adjectivelor, iar subsistemul gramatical este reprezentat de o clasă închisă, care este bogată în elemente și este augmentabilă altei clase, conține elementele gramaticale care sunt forme legate evident (inflexiuni, derivații etc.) forme libere evidente (determinanți, prepoziții, conjuncții), forme abstracte sau implicite cum ar fi categoriile gramaticale majore (verbul și substantivul) și subcategoriile gramaticale (substantivul numeral, substantivul de masă), relațiile gramaticale (relația subiect și complement direct). (Talmy 2000a:22- 25)

Talmy a fost primul lingvist care a scris despre legislația translingvistică în ceea ce privește cartografierea structurii conceptuale într-o formă lexicală. (Talmy 1985, 2000 a, b) S-a axat mai mult în lucrările sale de specialitate pe schema evenimentului de mișcare. Evenimentul de mișcare este prezentat la Talmy ca un concept cognitiv universal care există în toate limbile lumii. În perspectiva talmiană evenimentul de mișcare este un “macro-eveniment” care conține Traectoria + câteva “co-evenimente” (evenimente secundare). (Talmy 2000a: 2-3, 11-14) Talmy a identificat patru componente de bază ale evenimentului de mișcare: Mișcarea, Figura, Fondul, Traectoria și două componente secundare (co-evenimente) Modul și Cauza, apoi a analizat cum se referă formele de suprafață (categoriile gramaticale, constituenții verbali și prepoziționali) la echivalentele lor semantice: la Figură, Fond, Traectorie și Mișcare. (Talmy 2000b:25) Traectoria este componenta de bază a “macro-evenimentului” și este numit de Talmy “core-schema”, schema de bază, care oferă cadrul necesar pentru evenimentele secundare, exprimarea cărora este opțională în propoziție. În cazul în care evenimentul de mișcare pe lângă schema de bază conține și evenimente secundare, atenția utilizatorilor de limbă se distribuie în mai multe direcții, iar aceștia pot omite anumite informații despre mișcare. Această distribuire a atenției numește Talmy “widowing of attention”.

Pe baza cercetărilor, Talmy descrie variațiile dintre limbi ale expresiei mișcării, și introduce un sistem tipologic binar bazat pe domeniul semantic al mișcării. Potrivit acestor cercetări toate limbile marchează gramatical anumite aspecte ale mișcării, cu toate acestea limbile diferă în ceea ce privește modul în care acestea exprimă anumite caracteristici semantice referitoare la mișcare, în sintaxă și în lexic (Talmy 2000a:21).

Un număr mare de studii recente, care se ocupă cu expresia mișcării, arată că nu toate limbile se încadrează în tipologia bipartită propusă de Talmy, conform căreia limbile lumii se împart în două categorii: limbi verbale și limbi satelitare. (Cludio Iacobini, 1)

Talmy propune o terminologie “Path-In-Verb”, (adică Traectoria exprimată în verb), respectiv “Path-In-Non-Verb” (Traectoria exprimată în altceva decât în verb), care stă la baza categorizării bipartite propuse de el. Investigarea motivelor care favorizează sau nu o anumită strategie este foarte interesantă. Unele limbi preferă o anumită strategie sau alta în exprimarea mișcării, sau ambele strategii, asta depinde de manipularea resurselor pe care limbile le pun la

dispoziție în ceea ce privește expresia mișcării. Astfel nici una din limbile propuse în cele două categorii nu au un tip pur, tipologia care caracterizează limba respectivă este mai degrabă o tendință, o preferință de lexicalizare decât o formulă aplicabilă permanent. Utilizarea unei strategii în favoarea alteia depinde de implicarea diferitelor tipuri de mișcare și decizia locutorului de a pune sau nu accent pe componentele mișcării. Un alt criteriu în alegerea unei strategii în favoarea alteia este și inventarul lexical al verbelor de mișcare.

Clasificarea proșusă de Talmy s-a dovedit a fi un dispozitiv important pentru o clasificare largă în descrierea limbajului, însă există mai multe excepții de la această clasificare în limbile lumii, iar aceste excepții solicită o “selectare” a criteriilor, nu o critică radicală a tipologiei.

Limbile cu serii verbale, cum e de exemplu limba thai, sunt problematice pentru Talmy, deoarece el propune o tipologie care se bazează pe mișcarea exprimată în verb în limbile verbale și în satelit în limbile satelitare, iar limbile cu serii verbale nu se încadrează în nici una din categoriile propuse de el.

Slobin (2000) a sugerat o a treia categorie de limbi care să includă limbile cu serii verbale, sugestia lui fiind susținută și de Zlatev & Yangklang (2003) și Essegbey & Ameka (2013); astfel a luat naștere cea de-a treia categorie de limbi la propunerea lui Slobin.

Limbile satelitare sunt acele limbi care exprimă Traectoria mișcării prin satelit asociat cu verbul. Talmy a alcătuit o listă cu limbile care intră în această categorie de limbi: limbile indo-europene (minus cele romanice), limbile slave, fino-ugrice, etc. (Talmy 2000:222) Pe baza acestei liste întocmite de Talmy limba maghiară și limba engleză, propuse pentru analiză, fac parte din categoria limbilor satelitare. O caracteristică comună ale acestor limbi ar fi exprimarea Traectoriei, component de bază a mișcării, în satelit și exprimarea Modulului sau Cauzei, numit de Talmy “co-event”, în verb. Limbile satelitare au un inventar mare de verbe de mod de mișcare care sunt utilizate pentru a exprima mișcarea împreună cu satelitul. (Talmy 2000:27) Aceste limbi nu exprimă Traectoria în verbul principal, ci folosesc un verb de mod și un satelit. (Özçalışkan & Slobin 1999:541) Limbile satelitare exprimă Modul mișcării în verb și indică Traectoria în satelit. (Slobin 1994:3) Vorbitorii limbilor satelitare au un lexic bogat în ceea ce

privește descrierea Modului (un lexic bogat cu verbe de mod), dar de multe ori vorbitorii nu se mulțumesc cu lexicul lor bogat și adaugă și mai multă “bogăție” prin alte mijloace, adaugă informații care sugerează nuanțe de interior, de mod și/sau condițiile Fondului. Toate limbile satelitare dau o mare atenție Modului în termeni cantitativi și calitativi. (Slobin 1994:12) Modul și Traectoria sunt exprimate în constituenți diferiți: Modul în verbul de mod de mișcare, iar Traectoria în satelit.

Majoritatea limbilor europene se încadrează în categoria limbilor verbale, spre exemplu limbile romanice, excepție făcând limbile germanice, slave și finno-ugrice, care sunt limbi satelitare. Limbile verbale spre deosebire de cele satelitare folosesc verbul principal pentru codarea Traectoriei, Modul de mișcare fiind subordonat verbului principal sau neexprimat. Aceste limbi pot atașa verbului un număr mai mic de Fonduri decât limbile satelitare, nu mai mult de două la un singur verb. Expresia Modului în limbile verbale este mult mai greoaie, necesitând o serie de adjuncții care conduc la un lexic mai mic de verbe de mod. (Özçalışkan & Slobin 1999:541) Limbile verbale pot utiliza verbe de mod de mișcare ca verb principal în expresia mișcării atâta vreme cât nu este vorba de treceri de frontieră (“boundary-crossing constraint”) și verbul este din clasa celor care exprimă o mișcare rapidă. În mod obișnuit, în limbile verbale un verb de traectorie se utilizează pentru a desemna Traectoria în propoziție. Se pot utiliza și verbe de mod în situația în care verbul codează forța dinamică, care sunt mai mult acte punctuale, decât activități. În situații de “boundary-crossing constraint” singurele verbe de mod se folosesc doar atunci când mișcarea nu este concepută ca activitate, ci mai degrabă ca un act instantaneu. (Slobin 1994:7)

Tipologia satelitar vs. verbal a fost utilă pentru sortarea sistematică a limbilor lumii, precum și pentru asigurarea unui cadru pentru analiza discursului. Punctul de plecare a lui Talmy a fost identificarea mijloacelor de exprimare a traectoriei, fie în verbul principal, fie în satelit. (Slobin 1994:24) Acesta este și unul dintre unghiurile de abordare ale tipologiei talmiene. Traectoria este elementul cheie ale mișcării, fără verb de traectorie, satelit sau alte elemente de traectorie nu există mișcare. (Slobin 1994:17)

Caracterizările tipologice care se pot observa la cele două mari categorii de limbi sunt mai degrabă tendințe decât diferențe absolute între limbi. (Slobin 1994:25)

Tipologia binară propusă de Talmy s-a dovedit a fi insuficientă, deoarece în cele două clase de limbi propuse de el: limbi verbale și limbi satelitare nu se încadrează toate limbile lumii. Slobin (2004:249) a observat că această categorizare propusă de Talmy nu este suficientă pentru a încadra toate limbile lumii, de aceea a propus o tipologie tripartită a evenimentelor de mișcare: limbi verbale, limbi satelitare și limbi echipolente. În categoria limbilor echipolente intră toate limbile cu serii verbale: Chineza, Thai, Lanu etc. Ideea limbilor echipolente a fost susținută și de Essegbey și Ameka (2013) care pe baza unor cercetări efectuate pe limbile Ewe și Akan, limbi congo-nigeriene, au observat că limbile cu serii verbale au caracteristici din ambele tipuri propuse anterior de Talmy. (Zlatev, J. & David, C. 2004:121)

Seriile verbale prin care se caracterizează aceste limbi, sunt construcții verbale cu mai multe verbe care funcționează împreună ca un singur predicat, fără coordonare, subordonare sau marcarea dependenței de orice fel. Aceste serii verbale sunt monoclauzale și funcționează la fel ca expresiile monoverbale, având un singur timp, aspect și o singură valoare gramaticală. Verbele din cadrul seriilor verbale pot avea aceeași tranzitivitate sau tranzitivitate diferită. Aceste expresii cu serii verbale pot fi alcătuite din două sau mai multe verbe, care exprimă sensuri gramaticale și/sau efectul. Ele se pot referi la secvențe de acțiuni și pot forma expresii lexicale. (Aikhenval, 2006:1) În limbile cu serii verbale o singură propoziție reprezintă evenimentul general, care poate conține mai multe verbe care arată argumentele nominale. Limbile echipolente sunt acele limbi în care atât Traectoria cât și Modul au statut morfosintactic egal. Modul și Traectoria sunt exprimate în forme gramaticale echivalente. (Slobin 2006:64).

Talmy arată că un eveniment de mișcare este o porțiune de realitate care a fost desemnat de mintea umană ca fiind un eveniment complex cu o structură internă care poate fi conceptualizat. El a identificat patru componente ale evenimentului de mișcare, care pot fi codate în rădăcina verbului sau în satelit. Aceste componente sunt: MIȘCAREA, FIGURA, FONDUL și TRAIECTORIA (Talmy 2000b:25). Alături de aceste componente principale, evenimentul de mișcare poate să conțină și “co-evenimente” cum ar fi MODUL sau CAUZA. Aceste componente sunt opționale în exprimarea mișcării.

Mai mulți cercetători, cum ar fi Aske (1989), Slobin & Hoiting (1994), dar și Özçalışkan (2013) au observat că limbile de tip verbal au sisteme mixte, și pot exprima modul de mișcare în verb,

atâta timp cât a) Traiectoria este o orientare generală (de tip în sus, în jos, înainte, înapoi...), dar niciodată când Traiectoria implică depășirea unei frontiere (in/out), și b) când verbul exprimă “very rapid or instantaneous boundary-crossing event types”. (Özçalışkan 2013: 9)

Slobin & Hoiting (1994) dar și Özçalışkan (2013) au prevăzut acest aspect în cel mai recent studiu despre cele două categorii de limbi și au notat acceptarea utilizării verbelor de mod în limbile verbale în situația în care evenimentul descrie mișcări rezultative.

Așadar, se subliniază ideea că utilizarea verbelor de traiectorie în limbile verbale pentru descrierea evenimentului de mișcare este doar o preferință, nu o regulă! (Ibid: 524)

Expresia Traiectoriei definește un eveniment de mișcare în tipologie- spune Slobin. (Slobin 2004:5). Limbile diferă între ele pentru a codifica Traiectoria cu ajutorul verbelor sau a sateliților verbali. La abordarea tipologică a evenimentelor de mișcare am ales prima variantă pentru lucrarea mea, și anume natura Traiectoriei exprimată în propoziție. Această abordare mi s-a părut mai potrivită pentru analiza corpusului, având în vedere că Traiectoria este compusă de bază al mișcării, fără Traiectorie nu există mișcare. În lucrarea de față am ales să folosesc termenul de Traiectorie și nu Direcție așa cum am mai întâlnit în unele articole, deoarece consider că acest termen cuprinde în sine și ideea de direcție și direcționalitate și poate fi un termen folosit și în limba română.

În capitolul de analiză am preferat să analizez toate exemplele din corpus, grupate după codul scenei, astfel ajungând la concluzia că Traiectoriile pot fi de mai multe feluri, acestea fiind determinate de Fond (Source, Goal, Milestone). Analiza întregului corpus m-a ajutat foarte mult să înțeleg mecanismele cu care se exprimă mișcarea în frază, să înțeleg mai bine termenul de Traiectorie și m-a ajutat să pot identifica cu ușurință fiecare component al mișcării datorită tabelor complexe realizate. Fără aceste tabele complexe nu cred că aș fi ajuns la concluziile actuale, iar înțelegerea evenimentului de mișcare ar fi fost mult mai greoaie.

Fiecare capitol și subcapitol din această lucrare are un rol deosebit de important în aportul personal al analizei corpusului și în concluzia finală și anume că nu există limbi verbale sau satelitare pure ci mai degrabă fraze verbale și satelitare. Fiecare limbă are o tendință de a folosi fie un verb, fie un satelit pentru exprimarea Traiectoriei, de aici și categorizarea lor de către

lingviști. Consider că exprimarea Trajectoriei poate fi influențată și de mediul în care trăiesc vorbitorii.

Cu ajutorul lecturilor teoretice și al analizei corpusului, cred că am reușit să aduc un aport personal în analiza tipologică a evenimentului de mișcare și să clarific importanța fiecărui component și subcomponente al mișcării.